

HAALDEBROEK,
SOCIOGRAM VAN EEN ZAANDAMSE BUURTSCHAPS-
BEVOLKING

DOOR
A.VAN BRAAM.
(Slot).

Familieverhoudingen:

Onder familie wordt hier verstaan een aantal gezinnen waarbij de leden tot in de tweede graad met elkaar verwant zijn. Dat zijn dus de grootouders van vaders en moeders zijde, de broers en zusters van vader en moeder plus hun eventuele kinderen en de kinderen van de betrokken vader en moeder.

Het blijkt, dat de familiale verbondenheid in hoofdzaak wordt bepaald door de plaats van inwoning van de afzonderlijke gezinnen. Die gezinnen, waarvan de verwanten buiten de plaats wonen hebben heel weinig contact met die verwanten. De familieverbondenheid is het sterkst onder de op Haaldersbroek zèlf wonende verwante gezinnen. Zó zelfs dat die zich uit in het naast elkaar wonen van die gezinnen.

27.45 % van de gezinnen heeft één verwant gezin op Haaldersbroek wonen, 11,76% twee en 17.65% drie. Haaldersbroek heeft dus nog een vrij sterk familiaal karakter, al wordt dat steeds minder door de geleidelijke immigratie van vreemdelingen. Het familiebezoek is dan ook veelvuldig . „Je kenne makkelek effies overwuppe”, zoals de uitdrukking luidt. Wanneer de familieleden buiten Haaldersbroek wonen, maar toch nog binnen te voet of te fiets op een middag te bereiken afstand, dan beperkt het familiebezoek zich in de regel tot één maal in de week een visite van de ouders bij de kinderen of van de kinderen bij de ouders. Getrouwde broers en zusters zien elkaar in zulke gevallen betrekkelijk weinig. Voor familieleden buiten de Zaanstreek geldt doorgaans: „Uit het oog, uit het hart”. De oorzaak moet worden gezocht in de geografische gescheidenheid, in de honkvastheid der bewoners, of, en dat geldt hoofdzakelijk voor de jonge generatie, in de toegenomen mogelijkheid van amusement.

X. *Het religieuze leven.*

We kunnen de bevolking van Haaldersbroek naar de kerkelijke gezindte als volgt indelen (tevens volgen de vergelijkende cijfers voor Zaandam):

	Haaldersbroek	Zaandam
Rooms Katholiek	47.03 %	14.65 %
Gereformeerd	15.68 %	10.50 %
Nederlands-Hervormd	13.56 %	19.11 %
Evangelisch-Luthers	1.70 %	1.27 %
Onkerkelijk	20.76 %	46.26 %
Doopsgezind	1.27 %	4.05 %

De Katholieken zijn kwantitatief nog sterk in de meerderheid. Voor enkele decennien was het percentage katholieken vermoedelijk nog hoger. Het aantal onkerkelijken is in verhouding tot Zaandam betrekkelijk gering. We moeten daarbij natuurlijk niet uit het oog verliezen dat Koog, Zaanijk en Zaandam de onkerkelijkste gemeenten van Nederland zijn. Het is niet al te gewaagd aan te nemen — gezien de ontwikkeling voor 1930 — dat in 1940 Zaandam een onkerkelijkheidspercentage had van 55 à 60.

Zal op Haaldersbroek de onkerkelijkheid toenemen? Vermoedelijk wel. Oorzaken:

1. de verminderde isolering van de buurtschap en daardoor een sterker invloed van de onkerkelijke industriearbeiders, verder van het moderne stadsvermaak;
2. de toenemende invloed van sport op Zondag;
3. het lossen worden van de traditionele onderworpenheid.²¹⁾

Er is reeds een bedenkelijk hoog percentage nonpaschanten.

Is Haaldersbroek niet onkerkelijk, de kerksheid is vooral onder de Katholieken ongunstig. De orthodoxe Hervormden gaan vrij regelmatig ter kerke evenals de Gereformeerden. Het is bekend, dat in 't bijzonder de Rooms Katholieken en de Gereformeerden op religieus gebied water en vuur zijn. Op Haaldersbroek merkt men daar zeer weinig van. Er is geen haat, geen tweedracht, het samenhorigheidsgevoel bundelt de mensen van beide godsdienstige gezindten samen in één verband: de buurtschap. Men ziet elkaar niet in de eerste plaats als Rooms-Katholiek of als Gereformeerd, maar als mensen met in wezen dezelfde verlangens en liefden, en dezelfde mogelijkheden, als burens en als vrienden.

„Wêt kên ons gozdienstige sekte skejle”, riep een der bewoners uit: „et binne goeie bure ên dêen hindert et niet wesse zaine, rooms of geriffemejrd”. Zulks te horen van een katholiek doet toch wel prettig aan. Een gereformeerde vertelde mij: „We hebbe die mellekboer genome omdat-ie

²¹⁾ Over de onkerkelijkheid in de Zaanstreek: Dr. J. P. Kruijt: „De onkerkelijkheid in Nederland” en Dez. „De bevolking van de Zaanstreek”, Art. in M. en M. 1928.

zo'n groot gezin heb, en omdat-ie tot onze kerk behoort maar dit is niet het eerste waar we naar hebbe gekeke".

Er zijn streken in ons land waar het gehele maatschappelijke leven doorkruid is van de godsdienst, waar alle doen en laten van de mensen door godsdienstige overwegingen wordt geleid. Op Haaldersbroek allermint: daar is godsdienst een zaak die de individuen afzonderlijk aangaat „Ieder moet maar doen wat hij zelf wil. Gelooft hij iets anders dan wij, laat hem zijn gang gaan. We zullen hem er niet met de nek om aankijken. We zijn toch bovenal burenen". Inderdaad een treffende verdraagzaamheid ²²).

Omstreeks 1860 à 70 bezocht de Bisschop van Haarlem de Parochie aan Het Kalf (dat is Haaldersbroek). Te zijner ere was de gehele buurtschap versierd. Een erepoort was opgericht. De kosten daarvan werden grotendeels gedekt door een protestantse industrieel. Uit deze geste blijkt, dat ook toen geen uitgesproken antagonie tussen katholieken en protestanten bestond.

XI. *Het culturele leven.*

Hoe besteedt de Haaldersbroeker zijn vrije tijd? Wat kunnen wij daaruit concluderen?

a. binnen het gezin.

We hebben al eerder opgemerkt (p. 118) dat men op Haaldersbroek weinig boeken leest. En als men leest dan is het een „Lord Listertje", zoals een der bewoners opmerkte. De lektuur bij de Gereformeerden is „christelijk" . . . Slechts één gezin is lid van de Leeszaal en Bibliotheek van Zaandam. Wel halen enkelen zo nu en dan een licht ontspanningsromannetje uit een leesbibliotheek op Het Kalf of Zaandijk, maar daar blijft het dan ook bij. Een paar, voor Haaldersbroek zeer verlichte, kennelijk socialistisch georiënteerde arbeidersgezinnen houden er een boekenplankje op na, waarop vooral A. M. de Jong, Piet Bakker en de Arbo-serie prijken. Verder heeft één van de bewoners een hobby voor geologie en sterrenkunde, over welke onderwerpen hij een aardig boekerijtje heeft.

De krant daarentegen werd regelmatig gelezen. De Zaanlander was bijna aller lijfblad, al stond de krant wel eens in de roep van een „auwe-waiveblaedje" te wezen. Verder had men als tweede krant in de regel een politiek of godsdienstig-getint dagblad (De Standaard, Het Volk, De Tijd). Het is mij opgevallen, dat de bewoners een ongekende voor-

²²) Alleen in zaken betreffende het huwelijk bleken godsdienstige verschillen nu en dan als onoverkomelijkheden voor de alliantie van religieus-andersgeaarde personen te fungeren.

keur hadden voor wat de Zaankanter noemt „plaetjeskrante”, geïllustreerde tijdschriften als Panorama, Week in Beeld, De Zaan, De Katholieke Illustratie, Libelle. Daar kon men zich uren mee vermaken, vooral de heel jonge en de wat oudere generaties.

Aan spel werd weinig of niets gedaan.

b. buiten het gezin.

Haaldersbroek en Het Kalf bieden de bewoners weinig vertier. Vroeger, een vijftig à zestigtal jaren geleden, lag de zaak iets anders, al kunnen wij de ontwikkeling slechts toejuichen. Het vertier bestond voornamelijk in banaal café-vermaak. Bij elke bijzondere gelegenheid was de hoofdschotel der feestelijkheden een bierpartij. Het zogenaamde „koffiehoize” op de Tweede Pinksterdag bestond uit kaarten en spelen onder het „genot” van ettelijke glazen bier. Pinkster-drie ging men steevast naar Purmerend om de markt te bezoeken en te pimpelen. Dat het alcoholgebruik een onbetamelijke omvang had blijkt hier wel uit, dat een vijftigtal jaren geleden op Haaldersbroek en Het Kalf samen 14 kroegen stonden.

Als er een molen was verbrand, werd de goede afloop van het blusingswerk in „Het Vergulde Paard” uitbundig gevierd. „Hoeveul liter de baes dên tapte, kên ik me niet mejr herindere”, vertelde een vijf-en-zeventiger”, maer we wazze allegaer laezeres”.

Elke avond bijkans zaten de jonge mannen in het café. Het is bekend, dat een gebrek aan goede ontspanning het alcoholmisbruik bevordert. Men had niets beters te doen dan zijn troost te zoeken in de drank. Gelukkig is dit met de toenemende ontspanningsmogelijkheid, het groeiende zedelijke inzicht veel verbeterd. Het Kalf-zèlf telt geen enkele kroeg meer, Haaldersbroek evenmin. „Maer”, zo deelde mij een van de bewoners mee: „azze ze de kans kraige, dên zoipe ze nag azzen ketter.” Alhoewel excessen zoals hij die zich van een halve eeuw geleden herinnert niet meer voorkomen.

We spraken over de beperkte ontspanningsmogelijkheden op Haaldersbroek. Inderdaad: het leven in de buurtschap was en is in vele opzichten nog van een vervelende monotonie. Het is dan ook niet te verwonderen dat vooral de jongeren het café opzochten om die verveling weg te drinken. Slechts Pinkster, Zaandammer Kermis en Sinterklaas vormden een welkome afwisseling in het zo egale leven. Met Pinksteren was er op Haaldersbroek en Het Kalf een kermis in 't klein. Dan waren er tentjes opgesteld, waar men tegen betaling van enkele centen mee mocht „gooien” om een prijs die meestal uit gebak bestond. Ook wel

rentjes waar men kon „airepikke”²³). Het wedstrijdelement beheerste het gehele vermaak. Deze vermaken hadden voor het Haaldersbroekse leven een grote betekenis. Met verlangen zag men naar Pinksteren uit. Heel de buurtschap deed aan het leutige leven mee, rijk en arm, groot en klein, molenarbeider en boer. Er was plezier, de drukking van de eentonigheid liet de mensen een ogenblik in de uiterste vrolijkheid. Tweemaal per jaar verliet de Haaldersbroeker jeugd de buurtschap „en masse”. Dat was de Derde Pinksterdag voor de tocht naar Purmerend en met Zaandammer Kermis. Dan toog elkeen ter kermis, maakte pret en kwam stomdronken thuis. Verheffende tonelen kende het leven van Haaldersbroek in tijden van feest en vermaak niet. Het is begrijpelijk: waar men lange tijd van de geneugten des levens wordt onthouden en zijn culturele behoeften niet kan bevredigen, zal de drang tot uit de band springen bij bijzondere gelegenheden uitermate groot zijn.

Alles is sedertdien veranderd. Alleen de Zaandammer Kermis bestaat nog, al is dan zijn grote betekenis voor de jeugd van Haaldersbroek niet meer zo uitgesproken. De jeugd heeft andere vermaken leren kennen, de hunkering naar een verzetje komt minder tot uiting²⁴).

De jeugd van Haaldersbroek begint evenwel al, zoals dat het geval is met bijkans de gehele Nederlandse jeugd, blasé te raken van het moderne amusement. Het gevolg daarvan is een zekere geesteloosheid. Niet alleen is die geesteloosheid een gevolg van die geblaseerdheid, maar tevens van de algemene culturele depressie. Geen grijntje belangstelling voor geestelijke of culturele verdieping, minachting voor humanistische jeugdorganisaties, gefnister en gelach om hen die ethische idealen voorstaan (drankbestrijding, vegetarisme, antimilitarisme, antinicotinisme), afkeer van volksdans en volkszang, van kunst en natuurleven.

Ook de jeugd van Haaldersbroek is opgenomen in deze cultureel-vervlakkende maalstroom.

De ouderen tonen eveneens weinig belangstelling voor geestelijke en culturele ontwikkeling. Gaan we bijvoorbeeld eens na hoeveel procent van de mannelijke bevolking boven de 18 jaar a. goede boeken leest; b. aan zelfstudie doet; c. lid is van een culturele vereniging (zang-, toneel-, muziekvereniging, ontwikkelingsclub), dan komen we tot de volgende cijfers: a. 7.5%; b. 3% en c. 5%. Dit zijn dus uiterst onbelang-

²³) Airepikke is een vermaak waarbij het gold twee eieren tegen elkaar te tikken, pikken. Degene wiens ei heel bleef was winnaar. Zij die het veel deden wisten precies welke eieren het sterkst waren. Minder geroutineerde airepikkers legden het dan ook altijd af tegen ervaren spelers. Dit vermaak was niet in de gehele Zaanstreek bekend. In Krommenie bijv. kende men het niet. Is het ook elders bekend?

²⁴) De Zaandammer Kermis is meer en meer een vermakelijkheid voor de hoofdstedelingen geworden.

rijke percentages. Het geringe materiële welvaartspeil is daarop ongetwijfeld van invloed, evenals sleur, gemakzucht en traditie.

Volledige culturele ontplooiing betekent niet alleen een geestelijke, maar tevens lichamelijke ontwikkeling. Het blijkt nu, dat aan de verzorging van het lichaam, althans aan de ontwikkeling van de fysieke gesteldheid, meer aandacht wordt besteed. Bijna in alle gezinnen — uitzonderd de orthodoxe protestanten — zijn een of meer personen actief lid van een sportvereniging.

Deze eenzijdigheid in de culturele ontwikkeling is des te duidelijker als men de aktiviteit ten aanzien van het verenigingsleven gadeslaat. Wordt men aan het lidmaatschap van de geestelijk-culturele verenigingen zo nu en dan door de contributieloper herinnerd, voor de sport blijkt een vrij aktieve belangstelling te bestaan. In de regel worden trainingsavonden van de voetbalclub drukker bezocht dan de vergadering van bijv. de toneelvereniging. Het bezoek van sportwedstrijden verheugt zich in de meeste belangstelling. Het lidmaatschap van een vereniging brengt zekere verplichtingen met zich, niet alleen financiële, doch ook morele. Er wordt een zekere aktiviteit van het individu verwacht ten gunste van de vereniging. Ik zou deze vorm van ontspanning, namelijk het aktieve lidmaatschap van een culturele vereniging, direkte culturele aktiviteit willen noemen. Deze aktiviteit geeft niet alleen een persoonlijke verrijking, maar heeft tevens belangrijke sociaal-paedagogische en sociaal-culturele waarde.

Het bezoek van uitvoeringen en wedstrijden zou ik indirekte culturele aktiviteit genoemd willen zien. Zij behelst in de eerste plaats persoonlijke culturele verrijking. Men laat voor zich spelen. Van het individu zelf gaat geen invloed uit, althans geen direkte invloed.

Het algemene culturele beeld op Haaldersbroek is zo:

Gering bezoek van uitvoeringen van geestelijk-culturele verenigingen, grote belangstelling voor sportwedstrijden — in 't bijzonder voetbal —, evenzeer betrekkelijk weinig direkte culturele aktiviteit ²⁵⁾.

Ook het bezoek van bioscopen is minimaal, evenzeer is het befaamde „oitje nej de stad" (Amsterdam) met de feestdagen weinig in zwang. Het belangrijkste vermaak voor de jeugd is tegenwoordig het flaneren in de Westzijde te Zaandam, en voor de ouderen de voetbalwedstrijd of het thuishokken en kerkgaan.

²⁵⁾ Men moet in het oog houden dat Haaldersbroek-zelf geen verenigingen bezit. Het lidmaatschap betreft dus verenigingen in de omliggende plaatsen: Koog, Zaandijk, Kalf, Zaandam.

XII. *De mobiliteit van de bevolking.*

a. Horizontale mobiliteit

: Het wonen op Haaldersbroek heeft blijkbaar grote aantrekkelikheden. Wie er eenmaal zit, vertrekt er niet weer. De migratie bestaat voornamelijk uit immigratie, die slechts mogelijk wordt gemaakt door sterfte of krotopruiming waardoor ruimte voor een nieuwe woning vrijkomt. De bevolking van Haaldersbroek is dus zeer immobiel. Ook de migratie binnen de buurtschap is van weinig betekenis. Men slijt zijn dagen meestal in hetzelfde huis. Welke mogen de oorzaken toch wel zijn van deze stabiliteit? Deze zijn gelegen in de antwoorden die de bewoners gaven op de vraag: „Was er een speciale reden waarom u op Haaldersbroek bent komen wonen?“. Ik beschik over antwoorden van 45 gezinshoofden.

11 of 24.4% waren op Haaldersbroek geboren;

14 of 31.1% waren er komen wonen omdat hun bedrijf dat eiste, of omdat ze dan dichterbij hun werk woonden;

4 of 8.9% omdat de familie er woonde of vanwege de gehechtheid aan de buurtschap;

8 of 17.8% omdat ze rustig, vrij of zonnig wilden wonen;

1 of 2.2% uit hoofde van zijn ontspanningswensen;

7 of 15.6% door de nood gedwongen.

Allen bevat het uitstekend op Haaldersbroek.

De oorzaken van de stabiliteit zijn dus:

1. de gehechtheid aan bevolking en geboortegrond;
2. de gunstige ligging voor agrarische en visserijbedrijven;
3. de gunstige ligging ten opzichte van bepaalde industriën;
4. de mogelijkheden die de buurtschap biedt voor vrij wonen.

Daarbij komen nog:

5. de prettige sfeer, de gemoedelijkheid en de geest van saamenhorigheid die de buurtschap kenmerken;
6. de grote bezetting van hogere leeftijdsklassen, enerzijds een gevolg van de stabiliteit, maar anderzijds die stabiliteit toch weer bevorderende.

b. Vertikale mobiliteit

1. in de beroepen.

Verandering in beroepen komt veelvuldig voor, het sterkst bij de arbeiders. De oorzaken daarvan zijn uiteraard voor elk individu anders. Als algemene oorzaak kan worden aangegeven de huidige economische depressie, gepaard gaande met werkloosheid. De werkloos geworden

arbeiders proberen dan hun fortuin op een andere manier te zoeken. Soms ook werd van beroep veranderd omdat de verlangens naar andere bezigheden uitgingen, niet alleen uit financieel oogpunt, maar tengevolge van bepaalde psychische neigingen. De economische noodzaak is wel de veelvuldigst voorkomende oorzaak.

2. in sociale positie.

In de regel blijft de ondergeschikte arbeider dit zijn hele leven lang. Mij zijn twee gevallen bekend, waarin sprake is van opklimming op de sociale ladder. Deze stabiliteit in sociale positie moet mijns inziens worden toegeschreven aan de beperkte mogelijkheden van sociale opstijging in de Zaanstreek. Eerst jarenlange routine geeft soms verbetering van sociale positie. De „betere baantjes" worden meestal gegeven aan personen die een intellektuele scholing hebben gehad, of aan familieleden van de direktoren. In de tweede plaats aan de geringe geestelijke ontwikkeling van de Haaldersbroekers.

De buurtschap Haaldersbroek heeft dus in alle opzichten een vrij stabiel karakter.

XIII. *De buurtschap als levensgemeenschap.*

Het in een beperkte geografische ruimte op elkaar aangewezen zijn, de sterke isolatie gaven aan de buurtschap een cachet van lotsverbondenheid. De mensen waren in vele opzichten van elkaar afhankelijk en zij begrepen, dat een harmonieus samenleven slechts mogelijk was wanneer men boven zichzelf de buurtschap zag als een eenheid die men had te dienen. Een grote verdraagzaamheid was een eerste levenseis. Eerbied voor elkander, correctie van elkander en behulpzaamheid werden uitgesproken deugden. Men hielp elkaar bij geboorte en overlijden (burendiensten), bij ziekten en ongeluk. Nooit klopte men vergeefs bij de buren aan. Geboorte en sterfte, huwelijk en verjaardag, doop en communie waren gebeurtenissen waar de gehele buurt van op de hoogte was. Zij waren aanleiding tot gezellige buurtbijeenkomsten en gaven stof tot keuvelarij. In geluk en voorspoed van den enkeling deelde de gehele buurtschap.

Naar buiten vertoonde de buurtschap zich als een afgesloten geheel. De jongeman van Zaandam of elders die het waagde het hof te maken aan een Haaldersbroekse (het kwam overigens zelden voor) kreeg de gehele buurtschap op zijn dak. Hij kon zijn begeerde eerst krijgen na een soort schadeloosstelling aan de jeugd van Haaldersbroek. Eenzelfde verschijnsel kennen wij uit het dorp Wormer, waar de verliefde „om

de beskoittoren hien" moest, d.w.z. door een vrij diepe sloot moest waden om zijn geliefde waardig te kunnen zijn.

Doch met de industriële heropbloei van de Zaanlanden in de vorige eeuw, het toenemende verkeer, bijgevolg de verminderde isolering, verder door de invloed van de stadse ideeën heeft een omwenteling in het buurtschapsleven plaats gehad. In plaats van een *Miteinander* is de buurtschap een *Nebeneinander* geworden. Geen onderlinge hulp meer (Ziekenhuis, vroedvrouw, begrafenisonderneming hebben de taak van de burens overgenomen), nog weinig spontaniteit en samenhorigheid. Vooral de jongere generatie heeft „lak an alle auwewaivegebroke", zoals een het uitdrukte. De invloed van de stad is uiteraard op de jeugd het grootst „wobei der Wunsch nach neuen Erfahrungen den Einflusz der Stadt besonders begünstigen mag" ²⁶).

Vooral de fiets heeft de plattelandsbevolking in levenswijze dichter bij de stedelijke bevolking gebracht. De sociale differentiatie en atomisering die het leven in de stad kenmerken zijn thans bijna overal op het platteland doorgedrongen ²⁷). Ook op Haaldersbroek. Toch heeft Haaldersbroek nog het langst het gemeenschapskarakter weten te bewaren en wie nog iets van die oude vertrouwelijke sfeer wil kennen, die ga eens een bezoek aan deze buurtschap brengen.

XIV. *De psychische eigenschappen van de bevolking* ²⁸).

Is er bij de bevolking van Haaldersbroek een redelijke kans, dat er algemene psychische trekken zijn te constateren die afwijken van die van de overige Zaanse bevolking? De kans bestaat: door het eeuwenlange isolement van de buurtschap. Doch ze zijn niet zo gemakkelijk op te merken. De immigratie van vreemdelingen heeft al langzamerhand een tamelijk ver stadium bereikt. Ga bijvoorbeeld eens de geboorteplaats van de bevolking na:

Ruim 55% van de bevolking is op Haaldersbroek of Het Kalf geboren, ongeveer 20% in de overige Zaanstreek, de andere 25% buiten de Zaanstreek.

De geconstateerde eigenschappen berusten op eigen waarneming en de toetsing van die waarneming aan de mening van anderen die op Haaldersbroek bekend zijn.

²⁶) L. von Wiese: „Das Dorf als soziales Gebilde", 1928, p. 60.

²⁷) Dr. P. W. J. v. d. Berg: „Het karakter van de plattelandssamenleving", 1941, p. 140 e.v.

²⁸) Over de psychische eigenschappen van de Zaananters: A. Loosjes: „Beschrijving der Zaanlandsche Dorpen", 1793, p. 260 e.v. — S. Blaupot ten Cate: „Verhandeling over het verlevendigen en uitbreiden van handel en industrie te Zaandam", 1843, p. 51 e.v. — J. P. Kruijt: „De bevolking van de Zaanstreek", Art. in M. en M. 1928, p. 287 e.v.

a. de gaven en vermogens van verstand en gevoel ²⁹⁾

De intellektualiteit is vrij gering. Er is weinig belangstelling voor geestelijke problemen. De Haaldersbroekers hebben geen sterke verbeeldingskracht, bezien alles nuchter en vooral vanuit materialistisch standpunt.

b. de neigingen ³⁰⁾

Er heerst onder de Haaldersbroekers een tamelijk sterke vrijheidszin. Ze zijn goedhartig, behulpzaam en vooral gemoedelijk. Niet zeer spaarzaam, vrij huiselijk, nogal gesloten tegenover vreemdelingen.

c. het temperament ³¹⁾

Ik heb de indruk gekregen van vrij sterke secondaire functie, zich uitend in gelijkmatige gestemdheid, rustigheid, eenzelvigheid, huiselijkheid, hulpvaardigheid in de dagelijkse dingen, medelijdendheid.

De aktiviteit op geestelijk gebied is gering, evenals die op cultureel terrein. „Ik blaif liever tois”, zei er een. „Ik ben niet van plan wat voor een vereniging te doen”, zei een ander. Op een ander gebied zijn ze weer wat aktiever: bijv. tuinieren.

De emotionaliteit ontbreekt volkomen. Geen godsdienstig vuur, geen openlijke uiting van gevoelens, geen uitgesproken gemoedsaandoeningen. In de classificatie van Heymans zouden de meeste Haaldersbroekers behoren tot het flegmatische type, al zijn hier en daar sporen van het apathische type aanwezig ³²⁾.

XV. Slot.

Haaldersbroek is een buurtschap die een ontwikkeling heeft doorgemaakt welke haast geheel op zichzelf staat. Nu en dan werd het rustige leven onderbroken door de invloed van belangrijke endogene sociale gebeurtenissen van lange of korte duur. Was die invloed eenmaal ingewerkt dan ontwikkelde de buurtschap zich verder op basis van het verleden in synthese met het nieuwe verworvene. Steeds hield de buurtschap daarbij zijn eigen typische karakter.

Het laat zich aanzien dat Haaldersbroek in de naaste toekomst uit arbeidsproduktief oogpunt vrij steriel zal zijn. De oorzaken daarvan zijn aangegeven op p. 101 e.v. De geringe mobiliteit van de bevolking zal worden bestendigd door het grote aantal ouden van dagen. Mocht Het Kalf in de toekomst via Haaldersbroek met de Leegwaterweg

²⁹⁾, ³⁰⁾, ³¹⁾ De nomenclatuur is ontleend aan Dr. J. P. Kruijt: „Het Nederlandse Volkskarakter en het Socialisme”, 1936, p. 38, 40 en 46.

³²⁾ Dr. H. J. F. W. Brugmans: „Psychologische methoden en begrippen”, 1937, p. 300.

worden verbonden, waardoor een toenemend verkeer via de buurtschap is te verwachten, of mocht het plan om een weg aan te leggen langs de Zaan door de Kalverpolder, een weg, die Haaldersbroek nog meer zal ontsluiten, eens werkelijkheid worden, dan is ook van die kant een toenemende bewegelijkheid van de Haaldersbroekse bevolking te verwachten.

Ruimtelijke uitbreiding van de buurtschap wordt tegengehouden door de Leeghwaterweg waarlangs niet mag worden gebouwd, terwijl bovendien die uitbreiding niet gewenst zou zijn in verband met de agrarische belangen. Tevens dient de Kalverpolder als natuurreservaat te worden gehandhaafd. De ontsluiting van de Kalverpolder als industrie-terrein heeft voor de agrariërs een belangrijk nadeel, voor de buurtschap Haaldersbroek als zodanig zal de betekenis ervan betrekkelijk gering zijn.

Het verschijnsel van de vele ongehuwden boven de gemiddelde huwelijksleeftijd is waarschijnlijk een survival uit de tijd van het isolement van de buurtschap, uit de tijd dat het café nog het enige vermaak voor de jongelieden vormde, uit de tijd dat de gezinnen nog groter waren over 't algemeen dan nu.

Hoe de beroepsstructuur in de naaste toekomst zal zijn is moeilijk te zeggen. Hoogstwaarschijnlijk zal die vrij stabiel blijken te zijn. De ontwikkeling van Haaldersbroek zoals die zich in de laatste halve eeuw heeft gemanifesteerd in verarming en achteruitgang op economisch gebied zal zich waarschijnlijk in de toekomst in versneld tempo voortzetten onder invloed van de oorlogsomstandigheden.

Het toch al tanende samenhorigheidsgevoel van de bevolking, de banden van nabuurschap zullen door de toenemende invloed van de geïndividualiseerde stadsgaest verslappen. Misschien dat banden van bloedverwantschap het proces enigszins kunnen doen vertragen.

Het is te verwachten, dat de onkerkelijkheid zal toenemen. Rationalistische geest, sport, ontsluiting van de buurtschap zijn factoren die het proces van ontkerkelijking zullen bevorderen. Het vrij hoge percentage nonpaschanten en de religieuze lauwheid wijzen al in die richting. Het culturele leven heeft al geen eigen cachet meer. Haaldersbroek is modern geworden en zal in de toekomst waarschijnlijk geheel de ontwikkeling volgen van de algemene Westeuropese verstedelijkte cultuur en economie.

Er rest mij tenslotte nog een woord van dank te brengen aan het sociografisch Bureau van Zaandam, dat mij financieel en technisch in staat stelde het onderzoek in te stellen.